

HORVÁTH GÉZA

Településtörténet és/vagy monográfia?

A HONFOGLALÁS 1100. ÉS AZ ÁLLAMALAPÍTÁS 1000. évfordulója Komárom-Esztergom megyében is sok településtörténeti mű megjelenítésére teremtett alkalmat. Az ország legkisebb megyéje is kivette részét az ünnepi kiadványozásból, ám e kötetek műfaji változatosságát látva valamelyest csökken örömmünk. Nem azért, mert haszontalannak ítélnénk bármelyiket is, hanem, mert kevesükről mondható el, hogy megközelítik a monografikus teljességet.

A későbbi félreértések elkerülése végett szeretném felidézni a monográfia lexikonban elfogadott fogalmát: *„Valamely önálló, egységes tudományos kérdést (pl. megye, város stb. történetét) minden szempontból a teljesség igényével tárgyaló, nagyobb terjedelmű tudományos munka.”*

Ebből kiindulva nem szabad tévedésbe esnünk a megyében megjelent számos helytörténeti munkát illetően. Bár ezek is valamely helység múltja egy részének tudományos feldolgozását adják, nem a teljesség igényével készültek. Ez sokszor már a művek címéből, alcíméből is kiolvasható. Például: *Adatok Lábatlan történetéhez* (1997); Nagyigmánd: *Töredékek a múltból* (1996); *Fejezetek Epöl község történetéből* (1993); A félelmes Bakony szélén: *Rédei mozaikok*, (2000); Bábolna: *Visszatekintés az őskortól 1945 történelmi dátumáig a Millennium alkalmából* (2000); *Ete 1648–1998: Tanulmányok és források a falu életrajzához* (1998); *Bajótról mindenkinek: Tanulmányok, naplók, visszaemlékezések* (2000).

A *„300 év a Pilisben: Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből”* (2002) című kötet bevezetője utal a két megye határán lévő település történetének feldolgozását nehezítő forrásadottságokra. Idézése általánosabb érvényű mondanivalója miatt lényeges. A monográfiát írni kívánók kínjaira, több módszertani nehézségre hívja fel figyelmünket: *„A községről fennmaradt anyagok különböző levéltárakban, plébániákon és magángyűjteményben találhatók. Vanak iratok Érsekújvárott, az esztergomi Érseki Levéltárban és a Káptalani Levéltárban, de a Megyei Levéltár éppúgy őrzi egy korszak anyagait, (...) az Országos Levéltár; de még Balassagyarmaton is fellelhetők ránk vonatkozó okmányok töredékei. Számptalan kéziratról, szakdolgozatról van tudomásunk, amelyek sajnos nem*

állnak rendelkezésünkre, sőt, vannak feldolgozásra váró latin nyelvű és németül írt írások, amelyek feldolgozása a szakember számára is komoly kihívást jelent.”

Van olyan község, amelyről két mű is született vizsgált időszakunkban, s épp e kettősség jelzi, hogy az elméleti teljesség egyik feldolgozás esetében sincs meg. Kétségtelen, hogy az előbbi a részletesebb, módszertanilag-szerkezetileg viszont a későbbi munka áll közelebb a monográfia műfajához: Tokod története (Tokod, 2000). Míg az előbbi pusztán kronológiai felosztást alkalmaz, az utóbbi öt fő fejezetben csoportosítva mutatja be választott tárgyát. Az előbbi közöl valamelyes jegyzetanyagot, utóbbi csak ajánlott irodalmat sorol fel.

A krónikairás, mint műfaj is más kategória: *Tarjáni krónika. Tarján község a történelem tükrében* (1992) vagy a szomszédos Héregről írott: *Krónika* (1996); *Neszmélyi krónika* (1998).

Árulkodó a terjedelem is: *Almásfüzitő 1000 éves* (2001), vagy *A mi falunk: Dad bemutatkozik* (1996). Ezeknek az egy szerző által írt falutörténeteknek egy része sajnos a tudományosság igényét nem elégíti ki maradéktalanul, nem is mindig ennek igényével készült. Bár a népszerű stílus és a tudományos alaposág nem zárja ki egymást, de nem minden esetben sikerült e szempontokat együttesen érvényre juttatni: *Dunaalmás* (1994); *Kesztölc* (2001). *Sárisáp* (1997). Nem sorolom a negatív példákat, de hangsúlyozom, nem utoljára, hogy e művekben is vannak értékek.

Tudományos igényű, az élet minden területét átfogó monográfia megírásának számos akadálya van. Az okok különbözőek. Ezt példázzák a megyénk városairól készült, illetve el nem készült ilyen igényességű művek. A pozitív példák és módszertani tapasztalatok összegzése előtt nem lesz érdektelen, ha városaink monográfiáiról szólok. A monografikus igényű munkák hiányának egyik oka az lehet, hogy Komárom megye iratanyaga a trianoni békekötés után Nyitrára, illetve Vágsellyére került. Ott vannak értékes források, ám kutatásuk nem minden esetben oldható meg, részben a levéltárak segédlet-szintű feldolgozásának hiánya miatt.

E tekintetben szerencsésebbek az egykori Esztergom vármegye települései, mert ezek iratanyaga a Megyei Levéltárban és a esztergomi Prímási Levéltárban kutatható.

Olykor a szükséges előtanulmányok, részösszefoglalások, korábbi kutatási eredmények hiánya nehezíti a munkát. Szemléleti kérdésekre nem érdemes részletesen kitérni, ám a szakmai megítéléshez figyelembe kell venni a történetírásban 1990 előtt meglévő művelődéspolitikai elvárásokat. A szakmai szempontokat persze akkor is igyekeztek érvényesíteni, születtek

tudományos értékek. Városaink esetében eme historiográfiai előzmények jó tapasztalatokat szolgáltatnak a mának. Bár én magam ezek írásában sem vettem részt, a tapasztalatokat ettől függetlenül ajánlom az önök figyelmébe. Így fejtegetéseim kissé elméletiek, mintsem gyakorlatilag kézzelfogható tanácsok lesznek.

Jól felkészült szerzők tollából Komárom esetében számos rész-, illetve előtanulmány alapot adhatna egy később elkészülő monográfiának. 1848/49 esetében a bőség zavarával küzdünk. Csak egyetlen példát említek. *Kecskés László: Komárom az erődök városa* (1984) című műve nem a teljesség igényével íródott. *Szénássy Zoltán: Rév-Komárom* (1998) című, Szlovákiában megjelent kiváló történeti feldolgozása sem tekinthető monográfiának, éppen az oly sokat emlegetett teljesség, s nem a tudományosság hiánya miatt.

Ilyenre csak a jövőben remélhetőleg megvalósuló eurorégiós együttműködés keretében lesz lehetőség. Érdekes kérdés: hogyan alakul majd a „két” Komárom sorsa. De ez már a jövő történészeinek reális kérdésfelvetése.

Tata az egykori megyeszékhelynél kisebb, ám „szocialista” városainknál még mindig gazdagabb hagyományokkal rendelkezik. 1979-ben és 1984-ben jelent meg a város történetét feldolgozó kétkötetes tanulmánygyűjtemény. Ez számos hasznos adatot tartalmaz a mai kutatók számára. Ám ez a két kötet és a településsel foglalkozó helytörténeti kiadványok részben elavultak, részben kiegészítésre szorulnak. E felismerésből születtek a 2. kötetet szerkesztő *Körmendi Géza* korszak-monográfiái: *Tata és Tóváros története a két világháború* (1998), illetve *1939 és 1949 között* (2001), és egy tudományos tanácskozás előadásait tartalmazó kötet, a *„Tata a tizenöt éves háborúban”* (1998). Fontos munkák. Van igény a hiányosságok és túlhaladottságok leküzdésére, léteznek részeredmények, de terv sajnos még nincs egy új monográfia elkészítésére. Az okokat nem ismerem.

Tatabánya várossá nyilvánításának 25. évfordulójára (1972) adtak ki egy szintén kétkötetes gyűjteményt, amely 8 fejezetben megírt 44 tanulmányban foglalta össze a település természeti földrajzának ismertetése után a négy bányász község (Alsógalla, Felsőgalla, Bánhida és Tatabánya) kialakulásától eltelt közel 1100 év történetét. Egy későbbi, *minden részletre kiterjedő átdolgozására* még csak formálódni látszanak a tervek.¹ Az olyan fejezetet, mint: „a szocializmus építése magasabb szinten”, el kell felejteni.

A részletes tervek kidolgozásánál a helyi sajátosságok mellett nyilván fgyelembbe fogják venni az itt elhangzó, s esetlegesen kikristályosítható módszertani ajánlásokat is. Bizonyítható tán ezzel az is, hogy a monográfia-írás

¹ Ezzel kapcsolatban utalok id. Gyüszti László és Gallai Rezső helytörténészek munkásságára.

„nem csak” az adatgyűjtőgető, földhözragadt, minden új kezdeményezéstől ódzkodó pozitívista hagyománnyal azonosítható. Amikor az új monográfiák megírásának szükségességét hangsúlyozom, nem feledkezem meg az előzőek értékeiről sem. Nincs tabula rasa, de kell tudományosabb, szaktudományosabb igényesség, elmélyültség, összefogás, és persze közös szemléleti alap is. Olyan mű, tanulmány, amely nemcsak összefűzi és a megelőzőeknél szélesebb keretek között értelmezi a magyar történelmet és a helytörténetet, ezek összefüggéseit, hanem valamilyen közös történeti-filozófiai gondolati alapokat is felmutat.

Oroszlány esetében viszonylag kevés az értékelhető előzmény, a tudományosan időt álló eredmény. Itt elsősorban Gyüsi László: *Oroszlány a 18–19. században* című munkáját (1988) kell kiemelni. Ehhez képest is értékelendő az *Oroszlány: egy magyarországi falu legendája és igaz története* (1999) című kötet. Előszavában olvasható: „Szemléletmódja, szerkezete, stílusa a népmondákkal, a valóságot meszesen elemekkel vegyítő egyszerű vidéki írástudók középkori krónikájához teszi hasonlóvá a művet... Szubjektivitása, a helyi szájhagyományokra való nagy fokú támaszkodása miatt a munka egyszerre feldolgozás, településtörténet és forrásközlés...” — de nem monográfia. Gyakorlati tapasztalat: egy sor résztanulmány megszületése után kellene vállalkozni összefoglaló szintézis megalkotására.

Dorog esetében érdekesen alakult a monográfia sorsa. Az 1984-ben várossá lett településről 1989-re készült el kéziratban egy 600 oldalas összefoglalás. Egyes fejezetei felett már eljárt az idő, szemléletében sem felel meg napjaink elvárásainak. De az előzőekhez hasonlóan maradtak ma is használható és értékes részei, közreadásra alkalmas adatai, összefüggései. Részben új kutatási eredményeket is felhasználva, a fentiek aprópénzre váltásaként a megyében egyedülálló módon a *Dorogi Értékek Nyomában*, majd a *Dorogi Füzetek* című publikációk mára már 20 darabot meghaladó várostörténeti részkérdéseket tárgyaló sorozattá lettek.

A szerteágazó részterületek egységes egésszé szerkesztésének a legnagyobb igyekezet ellenére is vállaltan töredékes összegzése ismét csak egy másik műfajú munka megszületését eredményezte. Ez a *Dorogi lexikon* (2000). Nem tudni pontosan, miért ezt az utat választották a helyi szakemberek, talán még egyszer megszületik az elhatározás, s minden feltétel együtt lesz egy igazi monográfia megírásához.

Kérdéses, hogy Körösy (Kucsera) László: *Esztergom* című (1887) írása, melyben a szülővárosát nagyon szerető szerző Esztergom megismerésére buzdítja földijeit, mikor „fogan meg”. Ez az ösztönzés máig nem volt elég arra,

hogy sok rendkívül értékes tanulmány után végre elkészüljön a város korszerű monográfiája. Ez mindenképpen több szerző összedolgozását, a tanulmányok gondos szerkesztését fogja igényelni.

Esztergomban a két említett levéltáron kívül fontos múzeumok találhatóak, emellett itt működik a megye 1990-ig egyetlen felsőoktatási intézménye. A kiváló szakembergárda összefogásának teljes hiánya, a *monográfia-író műhely szerepének betöltetlensége*, no és a megrendelés elmaradása is közrejátszhatott abban, hogy ezeréves városunk mindmáig nem készítette el saját történelmének szintézisét, monográfiáját.

1990 óta Tatabányán működik megyénk második felsőoktatási intézménye: a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája. Az itteni szakemberek kevésbé foglalkoznak a gazdaságtörténeti diszciplína művelésével, helytörténetről nem is beszélve. Ezt, megyénk múltjának fájó pontját is érintenem kellett a monográfia-író műhely szerepének betöltetlensége kapcsán, ami részben összefügg a kötőjeles megnevezéssel: Komárom–Esztergom megye.

Monográfiát írni nehéz. Az olvasók azzal a nem titkolt elvárással vásárolják meg az ilyen jellegű köteteket, hogy belőlük mindent megtudnak a tárgyról. Amennyire naiv igény ez, a „minden” éppen olyan erős is egyben. Ráadásul ezek a helytörténeti-településtörténeti művek az adott közösség identitását szeretnék erősíteni, e közösség értékrendjének változását bemutatni. Elsősorban ahhoz a közösséghez szólnak, amelyről íródnak, a szaktudománynak nem mindig és nem egyforma mértékben van elkészítésükre befolyása. A monográfiaírás nehézségei a fenti elvárásokból is fakadnak. Tisztában kell lenni mindennel, ami a tárgyat illeti. Ám kevés az olyan szakember, aki valamennyi korszak forrásanyagának adottságaival, tipológiájával, elemzésének módszertanával, értékével teljes mértékig tisztában van. Nekünk, könyvtárosoknak, történelmi végzettségű és felkészültségű embereknek nyilván ismernünk kell a vonatkozó levéltári, múzeumi és könyvtári forrásokat, szakirodalmat, annak legfontosabb megállapításait. Ezt azonban úgy kell adagolnunk, hogy az érdeklődőket ne fogja el az a kellemetlen érzés, miszerint ez már nem tudás, hanem tudálékosság.

Legfiatalabb városunk Nyergesújfalu (1989) címében is jelzi, nem akármit adott ki a 2000. év tiszteletére. A *Nyergesújfalu monográfiája* (2000) című kötet érdekes tematikai, szerkesztési gyakorlatot követ, s hasznos kérdésfelvetéseket indukál. E kötet természetföldrajzi fejezete a legjobbnak nevezhető valamennyi itt érintett mű között.

Természetes és valamennyi tárgyunkul választott település esetében bevett gyakorlat a kronologikus tárgyalásmód. A kellő részletezettség itt is

megvan. Jó szerkesztői megoldás, hogy a helyi sajátosságoknak megfelelő történeti anyag külön alfejezetként szerepel. (pl. Rákóczi-szabadságharc II/3.) Van olyan fejezet is, amelyben kevés konkrét helyi adat, összefüggés szerepel, s itt nagyobb hangsúlyt kap az országos történeti összefüggések ismertetése.

A kötet külön fejezetként tárgyalja Nyergesújfalu néprajzát, ám e fogalmat eléggé tágan értelmezi, s változatos alfejezetekre tagolja e részt. Ide nem illő tematikai egységeket is tartalmaz. A szokások és a viselet mellett, velük egyenrangú egységként szerepelteti a szerkesztő a települési földrajz (III/2), s többek között a „Nevezetes nyergesiek életrajza” (III/12) című alfejezetet is. Véleményem szerint e gyakorlat nem szerencsés.

Érdekes és egyedi tematikai fejezet a Nyergesújfalu történetének kutatói című, amelyben nemcsak a kutatók rövid életrajzi adatait, kutatási területét közli, de felsorolja a forrásörző helyeket is. Kár, hogy csak általánosságban teszi, mert a bibliográfiai összeállítás segítségével nem minden szerző valamennyi munkája, és nem az összes felhasznált forrásmunka következtethető ki. A műben idézett forrásokról nincs pontos hivatkozás, a lábjegyzetek is hiányoznak. Jó és hasznos módszertani fogás a település történeti kronológiájának közlése. Az ilyen terjedelmes kötetek esetében nem volna szabad a személynév-, helynév- és tárgymutatón takarékoskodni, hiszen e segédletek nagyban megkönnyítenék azok használatát. Nagyobb dokumentáltság kellene, de nem tudom, szükség van-e olyan fejezetre, mint „a település jövője”? (IX. fejezet).

S még néhány kérdésfelvetés: Az időrendet tekintve, vajon meddig menjen el egy monográfia? Kell-e a jelenkortörténet, vagy inkább függelékben közöljük napjaink legfontosabbnak tartott tényeit, adatait? Az nyilvánvaló, hogy az esetleges helyi dokumentumok nem mindenkor pótolhatják a levéltári források hiányát. Mennyire kell a jelenre orientáltságot érzékeltetni? Egyáltalán: hol húzzuk meg az ilyen művek kronológiai határát?

Ez utóbbi kérdésfelvetés indokolt, ha az *Örökségünk: Kisbér történeti emlékei* (2001) című jelentős munkát is kézbe vesszük. E kötet szerzője több évtizedes kutatásai alapján, jó tudományos színvonalon, számos résztanulmány szintéziseként az előzőtől eltérő jellegű munkát alkotott. Széles forrásbázis, ezek kiváló kezelése, pontos jegyzetapparátus jellemzi. Figyelembe véve az 1990 előtti, a kötet végén található, oklevélfordításokat is tartalmazó, e tekintetben fennálló előzménynélküliséget, jó kiegészítésként értékelhető. A település jellegéből adódóan főleg birtok- és uradalomtörténetet tárgyal. A ménesbirtok, a Batthyány-kastély és -park története is idesorolható. Nem

sokat foglalkozik a település nevének etimológiájával, földrajzi kitekintése nem túl részletező, a képek, fotók kiváló dokumentációt, külön értéket képviselnek. Néprajzi részt nem tartalmaz, így homogénebb a kötet tartalma. Ezeket az ismereteket valószínűleg egy másik műben szintetizálják majd. A Kisbér-monográfia középkori fejezetei Veszprém megyei adalékokat is tartalmaznak Aka és Hánta községek vonatkozásában.

Itt kell rámutatni arra, hogy az 1950-ben történt közigazgatási átszervezés során Veszprém megyétől Komáromhoz csatolt további hét község (Ács-teszér, Bakonybánk, Bakonyszombathely, Bársonyos, Csatka, Réde, Súr), továbbá a Fejér megyétől ide került Bakonysárkány monográfiájának majdani megírása regionális együttműködést igényel. Közvetlenül jegyzem meg, hogy a változó egyházmegyei határok miatt különböző helyeken lévő források felkutatása egy-egy település – főként az egykori Komárom vármegye községei – esetében szintén nem egyszerű feladat.

Kár, hogy a Kisbérrel készült mű csak az I. világháború végéig dolgozta fel anyagát. Itt utalok vissza a Nyergesújfalu-kötet kapcsán feltett korszakhatárt érintő kérdésre. Annál is inkább, mivel a *Pilismarót története I–II.* (1996, 2000) is ezt az időhatárt vette alapul. (A tervezett harmadik kötet tartalmáról nincs információm.) A két kötet felépítése hasonló. A falu történetének 2. kötete a 19. század elejétől az említett időhatárig, 1918-ig ismerteti és elemzi a helytörténeti folyamatokat. Először a történeti feldolgozást adja, majd az egyes események, jelenségek alaposabb megismertetése céljából összegyűjtött bőséges dokumentumgyűjteményt teszi közzé. Feldolgozás és forrás-gyűjtemény, amelyben a tudományos igénnyel közeledő kutató is fontos adatokat, megállapításokat találhat. A szerző ezeket jegyzetekkel, a forrásokat precíz jelzetekkel látta el. Jó megoldás a kötetek végén közölt, a történeti fogalmak magyarázatát tartalmazó fejezet. Kissé iskolásnak, didaktikusnak tűnik (a mű írója pedagógus), ám mindenképpen megkönnyíti az anyag megértését.

Közérthetőség és tudományos igény jellemzi az *Almásfüzitő helytörténete* (2001) című könyvet is. Legfőbb értéke, hogy kiválóan mutatja be a település mezőgazdasági arculatának iparivá válásával bekövetkező életforma-váltást. S bár az utolsó fejezetek inkább üzemtörténeti összefoglalók, ez a megoldás a fenti megállapítás alapján nem nevezhető egyértelműen rossznak. E munka is az iskolai helytörténeti oktatást kívánja segíteni. Idézet az előszóból: „A szerző bizakodik abban, hogy helytörténeti írásunk útra bocsátásában követőkre talál, olyanokra, akik a szűknek talált helyeken a bővítést elvégzik és kiegészítésükkel szellemi életünket, helytörténeti ismereteinket felfrissítik.”

Tát története (2000) saját műfaji megnevezése szerint monográfia és tanulmányok együttese. A szerkesztett mű első része a településtörténeti összefoglaló, az 1981. évi hasonló igényű írás bővített változata. A kronologikus tárgyalásmód több helyen nem elég részletező, sok az utalás az országos folyamatokra, áttekinthetőbb lett volna a tematikusabb bontás. Itt is aránytalanul soknak tűnik a jelenkor-történeti anyag. Lábjegyzetei fontosak, kissé kevésnek érzem a bibliográfiában felsorolt műveket. A szerző utószavában írja: „A lejegyző krónikairó csak annyit tett, hogy összegyűjtötte, ám nem minden esetben kötötte rendezett csokorba az adatokat, tényeket és egyéb, esetleg fontos anyagokat is kihagyott, hisz a könyv terjedelme is meghatározottan véges.” A történeti részt tanulmányok, néprajzi, nemzetiségtörténeti írások, a falu díszpolgárainak fényképes életrajza, valamint a 2000. évben a településen élők nevének adattára egészíti ki. Ez utóbbi fejezet több, főként 2000-ben megjelentetett mű sajátja, e nagyközség esetében azért sokat elvett az említett „meghatározottan véges” terjedelemből.

Szintén több szerző szerkesztett munkája a *Sédtől Süttőig* (2000) című, hasonló gyűjteményes kiadvány is. Ennek első 197 oldala a kronologikus tárgyalásmóddal előadott történelem. Ezen belül különböző súllyal és arányban szerepelnek az egyes tematikai egységek. Itt is súlyt helyezett a szerkesztő arra, hogy a helyi különleges értékek külön fejezetet kapjanak. Az előző táti művel megegyező koncepciójú, szemléletű és felépítésű süttői is e fő fejezet után sorjázza a település egyedi arculatát bemutató tanulmányokat. Ezek azonban szervezesebben kapcsolódnak egymáshoz az előzőnél, ám az aránytalanságok éppen az egyedi, csak erre a falura jellemző, az itt élők mindennapjait hosszú távon alapvetően befolyásoló gazdasági adottságok miatt elkerülhetetlenek.

Egy település történeti folyamatának teljességét kellene az egyes szerzőknek visszaadni. Ebben a politika-, gazdaság- és társadalomtörténet, település- és gazdaságföldrajz, régészet, néprajz, művelődéstörténet, nyelvészet, történeti névtan ismeretanyagát kell összegyűjteni, s ezeket rendszerezni. Mint már a városi monográfiák esetében utaltam rá, ez széleskörű szakmai felkészültséget kíván. Ezért célszerűbbnek látszik egy-egy település komplex történetének feldolgozásához különböző területeken jártas szakemberekből álló szerzői gárdát létrehozni. A sokirányú forrásfeltárára ez lehet a legjobb megoldás.

Nem mond ellent ennek az a három, alább következő – véleményem szerint a monografikus teljességet a leginkább megközelítő – „egyszerűsös mű” sem.

A *Dömös* (2001) és a *Bajna* (2001) község történetét feldolgozó művek (Száz magyar falu könyvesháza sorozatban) azonos szerkezetben, jó színvonalon íródtak, tartalmilag és szerkezetileg legközelebb állnak a monografikus teljességhez. Forrásjegyzéket fejezetek szerint közölnek, nem tartalmaznak viszont lábjegyzeteket. Így olvasmányosabb, de jó és szakszerű történeti összefoglalások születtek. Hasonlót várunk a megjelenés előtt álló Neszmély kötet esetében is. A fejezetek logikusan kapcsolódnak egymáshoz, így a helyi sajátosságok — Dömösnél a közlekedéstörténet, mindkét falu esetében az idegenforgalmi látványosságok — is jól illeszkednek a művek szerkezetébe. Dömösnél a „Gazdaság, bányák, kézművesség” című fejezet főként utóbbi része csaknem egyedülálló, míg a bajnai kötetből ki kell emelni a szintén unikumnak számító külön társadalomtörténeti fejezetet.

Egy-két kivételtől eltekintve valamennyi mű közös sajátossága, hogy döntően mezőgazdaság-történettel foglalkoznak, az ipar és a kereskedelem múltja csak a jelentősebb települések esetében került feldolgozásra. Ez, úgy vélem, nem csak Komárom-Esztergom megyei sajátosság.

A gazdaságtörténetre épülő társadalomtörténet szerepe, jelentősége, mennyisége igen eltérő az egyes kiadványokban. Külön fejezetként csak kivételként fordul elő, főként a népelet különböző jelenségeinek megfigyelésével összefüggésben. Mint fentebb láttuk, különböző válaszok születtek arra a kérdésre is, kell-e, s ha igen, milyen mértékben, mennyiségben, szerkezetben a néprajzi ismeretanyag, mennyire teljes ennek feldolgozottsága, dokumentáltsága.

A kultúra történetét is különböző módon értelmezik és dolgozzák fel az egyes szerzők. A szigorúan vett iskola- és egyháztörténet tényei, összefüggései szinte mindenütt szerepelnek. A legkidolgozottabb e téren is az *Úny története* (2001), melynek utolsó fejezete a helyi művelődési intézmények és az egyházközség történetét hasonló részletességgel tárgyalja, mint ezt megelőzően a gazdasági, életmódbeli átalakulás folyamatát. E kötet jellemzői még: bőséges jegyzetanyag, részletes és arányos tagolás, a kronologikus és tematikus egységek közötti felosztás jó egyensúlya és összhangja. Kevés utalást tartalmaz az országos történeti folyamatokra, nem szorul rá, hogy ezzel pótolja a helyi forráshiányból adódó fehér foltokat. Mert ilyenek bizony itt nincsenek. Nagyon jó és hasznos szerkezeti egység a függelék. Itt található a részletes bibliográfia, amiből látható, komoly előtanulmányok után vállalkozott a szerző eme jól sikerült szintézis elkészítésére. Nem idegenkedett orális források felhasználásától sem, ami nem torzítja, inkább személyesebbé, emberközelebbé teszi a múltról alkotott képet. Az újabban

készülő munkáknál is figyelembe vehető módszertani tapasztalattal szolgál. Ajánljuk nemcsak a falu népének. Annál is inkább, mivel nem avul el olyan gyorsan e mű, mint az a néhány, melyekre az előzőekben utaltam.

A Komárom–Esztergom megyében az utóbbi 12 évben megjelent településtörténeti művek vázlatos ismertetésének végére értem. Valamennyi munka részletes és kimerítő elemzésére több okból sem vállalkozhattam. Remélem, így is sikerült felhívni a figyelmet néhány értékes könyvre, monográfiára. A tartalmi és szerkezeti sajátosságok ismertetése közepette utaltam apróbb-nagyobb hiányosságokra, melyek egy-egy kötetben fellelhetők, csökkentve azok értékét. A jobbítás szándékával tettem mindezt. Azért, hogy megyénkben, régióinkban a jövőben minél több, a tudományosságot, történeti hűséget és a teljességet megvalósító, jó stílusú *monográfia* szülessen.

**A KOMÁROM–ESZTERGOM MEGYÉBEN
1990–2002 KÖZÖTT MEGJELENT,
(RÉSZBEN) ÖNÁLLÓ TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI MŰVEK
BIBLIOGRÁFIÁJA ²**

Almásfüzitő

Hörömpöly Mihály: Almásfüzitő helytörténete: az őskortól napjainkig. Almásfüzitő Önkormányzata, 1998. (Primus Nyomda, Dunaalmás) – 253 p.: ill.

Almásfüzitő 1000 éves / [Bev. Rokolya Ferencné.] Almásfüzitő: Almásfüzitő Önkormányzata, 2001. (Komáromi Nyomda és Kiadó) – 20 p.: ill.

Bábolna

Dancs József: Bábolna a honfoglalás korától napjainkig. Bábolna: [Polgármesteri Hivatal], 1996. (Bábolna Rt. Nyomdája) – 148 p., [4] t. fol.: ill.

Pusztai József: Bábolna. Visszatekintés az őskortól 1945 történelmi dátumáig a millennium alkalmából. Bábolna: Bábolna Önkormányzata, 2000. (Bábolna Rt. Nyomdája).

Bajna

Tóth Krisztina: Bajna / szerk. Bárdos István. Bp.: Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., [2001]. – 280 p.: ill.

² Várostörténeti részösszefoglalások nélkül.

Bajót

Bajótról mindenkinek: tanulmányok, naplók, visszaemlékezések / szerk. Bárdos István. Bajót: Önkormányzat, 2000. – 189 p.: ill.

Dad

Baranya Dezsőné: A mi falunk, Dad, bemutatkozik. Történelmi áttekintés a millicentenárium alkalmából. Dad: Polgármesteri Hivatal, 1996. (Oroszlány, Montázs Nyomda Kft.) – 31 p.: ill.

Dömös

L. Kecskés András: Dömös. / szerk. Bárdos István. Bp.: Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., [2001]. – 166 p.: ill.

Dunaalmás

Tóth Ferenc: Szülőfalunk, Dunaalmás. Dunaalmási Református Egyház, 1994. (Komárom, Multi Copy) – 250 p.: ill.

Epöl

Erdős Mátyás–Haraszti Mihály: Fejezetek Epöl község történetéből. Epöl: Önkormányzat, 1993. (Esztergom, Oktáv-Press) – 190 p., [7] t.: ill.

Ete

Ete 1648–1998 / szerk. Gyüszti László. Ete: Önkormányzat, 1998. (Tatabánya, Alfadat-Press) – 173 p.: ill.

Héreg

Csík Rezső: Krónika / szerk. Nieszner József. Héreg: Polgármesteri Hivatal; Tatabánya: Komárom–Esztergomi Megyei Honismereti Egyesület, 1996. – 226 p., [14] t.: ill.

Kesztölc

Kesztölc története: forrásfeldolgozás és bibliográfia / [A forrásokat feldolgozta Radovics Istvánné, szerk. Katona István, fotók Gaál Lajos]. Kesztölc: Községi Önkormányzat, [1999]. (Leányvár, D-Print Nyomdaipari Rt.) – 73 p.: ill.

Kesztölc története: forrásfeldolgozás és bibliográfia / [A forrásokat feldolgozta Radovics Istvánné, szerk. Katona István, fotók Gaál Lajos]. 2. bővített kiadás. – Kesztölc: Általános Iskola, [2001]. (Leányvár, D-Print Nyomdaipari Rt.) – 82 p.: ill.

Kisbér

Hegedűs Pál: Kisbér történeti emlékei. Kisbér: Önkormányzat, 2001. (Nagyigmánd, Multi Grafi) – 407 p.: ill.

Komárom

Szénássy Zoltán: Rév-Komárom. Komárom: KT Kiadó, 1998. – 352 p.: ill.

Lábatlan

Nádasiné Balatoni Anna: Adatok Lábatlan történetéhez. Lábatlan: Önkormányzat, 1997. (Lábatlan, ETO-Print Nyomdaipari Kft.) – 116.: ill.

Nagyigmánd

Nagy István: Nagyigmánd: töredékek a múltból. Nagyigmánd: Önkormányzat, 1996. (Bábolna Rt. Nyomdája) – 240 p.: ill.

Neszmély³

Szénássy Zoltán: Neszmélyi krónika. 2. javított kiadás. Neszmély: KT Kiadó, 1998. (Nagyigmánd, Multi Grafi) – 216 p.: ill.

Nyergesújfalu

Padányi Lajos: Nyergesújfalu monográfiája / Bev. Miskolczi József. Nyergesújfalu: Önkormányzat, 2000. (Komáromi Nyomda és Kiadó). – 367 p.: ill.

Oroszlány

Végváriné Babirák Ilona: Oroszlány: egy magyarországi falu legendája és igaz története / szerk. Szabolcs András. Oroszlány: Művelődési Központ és Könyvtár; Majki Népfőiskolai Társaság, 1999. (Oroszlány, Montázs Kft.) – 605 p.: ill.

Piliscsév

300 év a Pilisben. Tanulmányok Piliscsév múltjából és jelenéből... stúdió z minalosti a pritomnosti cívú. Piliscsév: Piliscsévi Települési és Szlovák Kisebbségi Önkormányzat, 2002. – 196 p.: ill.

Pilismarót

Lukács Józsefné: Pilismarót története. Pilismarót: Önkormányzat; Pilismarórtért Alapítvány, 1996–2000.

1. kötet: Az őskortól a 19. század elejéig. 1996. – 250 p.: ill.

2. kötet: A 19. század elejétől az I. világháború végéig. 2000. 302 p.: ill.

³ A Száz Magyar Falu Könyvesháza KHT kiadásában megjelenés előtt.

Réde

Bíró István: A félelmes Bakony szélén... Rédei mozaikok. Bp.: Bíró Family Nyomdaipari és Kereskedelmi Kft., 2000. – 89 p.: ill.

Sárisáp

Sárisáp múltja és néprajza / szerk. Gurin Julianna, írták Haracska Tünde et al. Sárisáp: szerzői kiadás, 1992. – 93 p.: ill.

Süttő

Sédtől Süttőig / szerk. Barakka Gábor. Süttő: Polgármesteri Hivatal, 2000. – 400 p.: ill.

Tardos

Tardoson, a téren és a pázsiton. Tardosi szlovák balladák, dalok, imák. / Összegyűjtötte és szerk. Varga Rózsa. Na tardosi, na paziti, na placi: tardoské slovenské balady, piesne, modlitby. Bp.: Argumentum Kiadó; Tardos: Önkormányzat; Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat, 2000. – 361 p.: ill. – Tardos története a 337–361. oldalakon.

Tarján

Mikonya József: Tarjáni krónika. Tarján község a történelem tükrében. / Szerk. Sándor B. György. Tatabánya: Tarjáni Polgármesteri Hivatal, Tarján Községért Baráti Kör, 1992. (Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár Nyomdája) – 130 p., [24] t.: ill.

Tát

Kátai Ferenc: Tát története a kezdetektől 2000-ig. Monográfia. / Kátai Ferenc, Kövecses-Varga Etelka, Lukács László, szerk. Bárdos István, fotók Mudrák Attila. Tát: Önkormányzat, 2000. (Dorog, Press-G-96 Bt.) – 279 p.: ill.

Tokod

Seres Ferenc–Seres Sándor: Tokod története. Tokod: Egyházközség, [1993]. (Esztergom, Oktáv-Press Nyomda Kft.) – 111 p., 3 t.: ill.
Soós Rezsőné: Tokod. Bp.: Press Publika, 2000. – 128 p.

Tokodaltáró

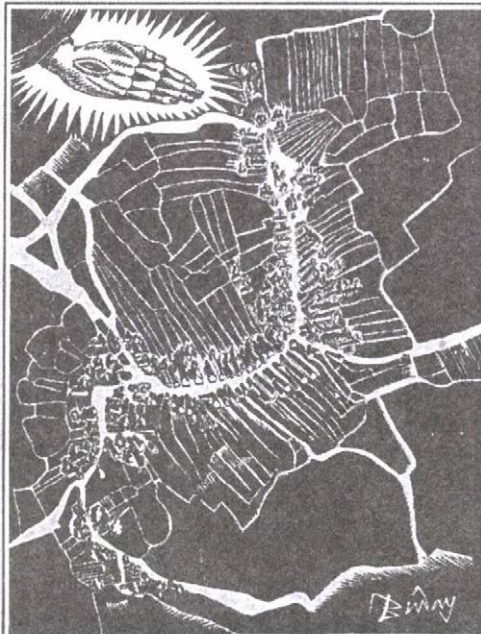
Mészáros István: Tokodaltáró képes krónikája 1812-től: a kezdetektől napjainkig. – Tokodaltáró: [s. n.], 2001. 56 p.: ill.

Úny

Wagenhoffer Vilmos: Úny község története. Bp.: MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság, 2001. 154 [64] p.: ill.

Dudar

a Bakonyban

DUDAR